

OD REDAKCJI

Generalnie manipulacja oznacza taki sposób wpływania na osoby lub grupy, by te nieświadomie, z przekonaniem o wolności dokonywania własnych wyborów, realizowały to, czego oczekuje manipulator. Człowiek zatem mylnie sądzi, że jest autorem własnych myśli, przekonań czy preferencji, bądź autonomicznym sprawcą podjętego działania, podczas gdy jest jedynie narzędziem w rękach rzeczywistego sprawcy zmierzającego do wykreowania pożądaných przez siebie zachowań, postaw czy osobowości manipulowanego. Wraz z postępem cywilizacyjnym – z którym wiąże się ściśle ewolucja mass mediów – można powiedzieć, że manipulacje w różnorodnej formie spotykamy na każdym kroku, tym bardziej że minęły czasy topornej manipulacji mającej na celu tylko doraźnie wprowadzić odbiorcę w błąd. Współczesne formy manipulacji są wielokierunkowe i wielopłaszczyznowe. Wpływają one na postępowanie oraz sposób i charakter podejmowanych decyzji nie tylko przez konkretnego człowieka ale i całych społeczeństw. Dlatego też warto nie tylko znać różnorakie mechanizmy manipulacji, ale także różne jej oblicza, z którymi mamy do czynienia w zasadzie we wszystkich wymiarach kształtujących naszą rzeczywistość. O tych niektórych obliczach manipulacji mających ogromny wpływ na życie konkretnego człowieka i całych społeczności traktuje dwudziesty numer „Studiów Pastoralnych”.

Dział „Artykuły” rozpoczyna tekst Dariusza Kowalczyka SJ, pt. *Bóg, Kościół, teologia a problem manipulacji*. Autor podkreśla, że manipulacja jest grzesznym działaniem albo też może być wynikiem po prostu ograniczoności człowieka, który nie zawsze jest zdolny, by z pełną świadomością odpowiadać na docierające do niego informacje i przesłania. W tym kontekście wolna od manipulacji w obydwu tych znaczeniach nie jest katolicka doktryna, której rozwój dokonuje się m.in. przez refleksję teologiczną oraz rozstrzygnięcia Magisterium Kościoła. Niekiedy dochodzi do niej w wyniku tzw. dobrych intencji, które mogą wypływać zarówno z „konserwatywnej”, jak i „postępowej” wizji katolicyzmu. W każdym takim przypadku u podstaw manipulacji znajduje się jakiś rodzaj podejrzania, że pozostawienie ludzi wolnymi może ich poprowadzić w niewłaściwym kierunku i odwieść od prawdy. Bóg jednak – co jest dla nas wzorem – zapraszając człowieka do relacji miłości, odwołuje się zawsze do jego wolności.

Kolejny artykuł również dotyczy rzeczywistości eklezjalnej, a konkretnie manipulowania tekstami biblijnymi. O tym traktuje artykuł Michała Wojciechowskiego, który wskazuje, iż Biblia, owszem, jest doceniana w naszej cywilizacji, ale bywa nieprawidłowo rozumiana. Poprawne podstawowe znaczenie tekstów biblijnych można ustalić metodami literackimi i historycznymi, ale znaczenie to bywa wypaczane z przyczyn ideologicznych i wyznaniowych. Poszukiwanie głębszego sensu może prowadzić do wyjaśnień subiektywnych, co często robią sekty, wyrывая

cytaty biblijne z ich właściwego kontekstu. Wypowiedzi i sytuacje z Biblii bywają stosowane nieprawidłowo również w kontekście problemów obecnych.

Problem ten dotyczy także nowych ruchów religijnych, które powstały na przełomie lat 60. i 70 XX stulecia. Artykuł Pawła Szuppe pt. *Instrumentalne traktowanie Biblii w nowych ruchach religijnych* pokazuje, jak oferują one pewien rodzaj odpowiedzi na fundamentalne pytania natury religijnej, duchowej i filozoficznej, wywierając przez to znaczący wpływ na życie swoich wyznawców. W kwestii interpretacji Pisma Świętego charakteryzują się podejściem ahistorycznym, irracjonalnym oraz symbolicznym. Nadają tekstom biblijnym własną treść oraz wyciągają wnioski sprzeczne z eklezjalną hermeneutyką.

Przykład takiego traktowania Biblii pokazany jest w artykule Wojciecha Macieja Stabryły OSB pt. *Biblijna obietnica ziemi a syjonizm, czyli o manipulacji Biblią w polityce*. Artykuł stanowi studium użycia biblijnego wątku ziemi obiecanej w dyskursie politycznym obecnym w syjonizmie. Jego celem jest przyjrzenie się jednemu aspektowi argumentacji używanej w syjonizmie: posługiwaniu się kategorią teologiczną we współczesnym dyskursie politycznym. Podejście takie z teologicznego punktu widzenia nie jest poprawne, gdyż stanowi nadużycie tekstów biblijnych, bez uwzględnienia ich właściwego kontekstu historycznego i teologicznego.

Wątek polityczny podejmuje także ks. Piotr Mazurkiewicz w artykule pt. *Polityka jako manipulacja*. Najpierw definiuje pojęcie manipulacji, a następnie analizuje dwie klasyczne koncepcje polityki: Arystotelesa i Machiavellego. O ile Arystoteles stwierdza, że człowiek niemoralny nie jest w stanie być politykiem, o tyle Machiavelli twierdzi, że książę musi „potrafić nie być dobrym”. Jest to konsekwencją jego przekonania, że większość poddanych to egoiści, którzy w imię własnej korzyści potrafią wybrać to, co jest szkodliwe dla państwa, a także w dłuższej perspektywie dla nich samych. Kluczowym pojęciem wyjaśniającym ten fakt jest „oślepienie” i „samooszukiwanie”. Autor zastanawia się, dlaczego niektórzy ludzie odporni są na próby manipulacji ze strony polityków. Na zakończenie zaś analizuje dwa oblicza demokracji: zbawcze i pragmatyczne.

Kolejni autorzy: Wojciech Cwalina, Paweł Koniak oraz Krzysztof J. Leoniak również wchodzi na teren polityki, ale od strony psychologii społecznej. W artykule pt. *Perswazja polityczna z perspektywy psychologii społecznej*, szczególną uwagę poświęcono dwom strategiom wpływu: wieloznaczności przekazów politycznych oraz stronnictwu narzucaniu ram interpretacji zagadnień politycznych. Przedstawione zostały typologie tych strategii i ich przykłady. Celem ich prezentacji jest edukacja odbiorców komunikacji politycznej i ułatwienie im identyfikacji zabiegów manipulacyjnych używanych w dyskursie politycznym. Ponadto opisane zostały sposoby obrony przed manipulacją polityczną, ze szczególnym naciskiem na motywację do uważnej analizy komunikatów perswazyjnych wykorzystywanych przez polityków i innych agentów wpływu społecznego.

Wielki wpływ na współczesnego człowieka odgrywa kultura, a w jej ramach m.in. film. Jako że twórcy kina często posługują się manipulacją w filmach także o tematyce religijnej, kolejne dwa artykuły podejmują ten problem. Ks. Marek

Lis w opracowaniu pt. *Manipulacja Ewangelią i Kościołem w filmie* pokazuje manipulacje obecne w kilku wybranych filmach ostatnich lat. Tego rodzaju manipulacje wywołujące kontrowersje, możliwe m.in. z powodu niewystarczającej wiedzy religijnej widzów, mogą prowadzić do utrwalania zafałszowanego obrazu Kościoła i Boga. Artykuł Joanny Jaromin pt. *Między sacrum a profanum, czyli o manipulacji Biblią w filmie*, wprowadza w różne sposoby prezentowania Biblii w filmie, także niebiblijnym, oraz prezentuje na przykładzie wybranych filmów sposoby manipulacji Pismem Świętym.

Tradycyjnie bieżące „Studia Pastoralne” podejmują także tematy związane z szeroko pojętą teologią praktyczną. Niemieccy autorzy: Sebastian Kießig, Erwin Möde, Ludwig Reichert, Thomas Stühlmeyer w artykule pt. *Ehrenamt als Mit-Träger von Seelsorge?* wyjaśniają rozwój rozumienia opieki duszpasterskiej. Na podstawie listu niemieckich biskupów *In der Seelsorge schlägt das Herz der Kirche* z 2022 r. weryfikują tezę, że wolontariat w Kościele może być rozumiany jako współrealizator opieki duszpasterskiej.

Ksiądz Michał Mraczek podejmuje zagadnienie pieszej pielgrzymki polonijnej z Chicago do Sanktuarium Matki Bożej Częstochowskiej w Merrillville. Jest ona przykładem przeniesienia polskiej inicjatywy duszpasterskiej do kraju emigracji. Omawiana w artykule pielgrzymka nawiązuje wprost do znanej w Polsce tradycji pieszego pielgrzymowania na Jasną Górę w Częstochowie. Artykuł w poszczególnych częściach przedstawia teologię pielgrzymowania, historię powstania sanktuarium maryjnego w Merrillville, początki pieszej pielgrzymki do tego miejsca, przebieg dorocznej pieszej pielgrzymki, a także aktualne wyzwania pastoralne związane z tą duszpasterską inicjatywą. Pielgrzymka polonijna, będąca przejawem pobożności ludowej, oprócz swego czysto religijnego znaczenia przyczynia się również do podtrzymywania tożsamości narodowej i kulturowej polskich emigrantów w Stanach Zjednoczonych.

Dział „Artykuły” zamyka tekst ks. Krzysztofa Witko z Francji, który w tekście pt. *Bóg-Miłości w ujęciu księdza Luciena Laberthonnière’a (1860–1932)*, podejmując interpretację teologiczną wybranych tekstów francuskiego personalisty, teologa i filozofa przełomu wieków XIX i XX, próbuje przedstawić zarys problematyki Boga w chrześcijańskim Objawieniu. W punkcie wyjścia tej refleksji znajduje się afirmacja Boga objawionego w Jezusie Chrystusie. Oznacza to, że w chrześcijańskiej przestrzeni refleksja o Bogu, który jest miłością, pozostaje nieodłącznie związana z mową o człowieku. Rzuca to światło na specyficzny aspekt myśli francuskiego personalisty, według którego tajemnica Boga jest nierozzerwalnie związana z tajemnicą człowieka powołanego do życia z miłości i do miłości. Dotykamy w ten sposób istoty doktryny trynitarniej teologii chrześcijańskiej: wewnętrzny świat Boga jest ofiarnością bez granic, darem udzielającej się Miłości, która ma moc rodzenia i stwarzania innego życia otwartego na udzielającą się mu Miłość, w byciu dla drugiego w postawie ofiarności.

Dział „Materiały” rozpoczyna tekst ks. Bogdana Bieli pt. *Mechanizmy i systemy manipulacji w mediach w kontekście współczesnych uwarunkowań*. Artykuł

przedstawia typy, środki, zasady, techniki i systemy manipulacji. W dobie olbrzymiego wpływu mediów na otaczającą rzeczywistość warto znać ich celowe i skryte działanie, przez które narzuca się jednostce lub grupie ludzi fałszywy obraz rzeczywistości. Współczesne formy manipulacji są wielokierunkowe i wielopłaszczyznowe. Ich celem jest możliwie trwałe przywiązanie odbiorcy do określonych postaw i poglądów, wykreowanych przez propagandzistów bazujących często na zorganizowanym kłamstwie antropologicznym.

Jako że od pewnego czasu pojawia się w Polsce w wypowiedziach politycznych i artykułach dziennikarskich sprawa konkordatu, z pewnością zainteresuje czytelnika tekst ks. Krzysztofa Witko pt. *Konkordat – zdrowa forma rozdziału Kościoła od państwa*. Artykuł – jak zaznacza autor – jest osobistą notatką z lektury konferencji francuskiego biskupa i teologa Josepha Doré, wygłoszonej we wrześniu 2021 r. z okazji sympozjum w 200. rocznicę podpisania konkordatu między Francją a Stolicą Apostolską w 1801 r.

Aktualna jest również refleksja o przyszłości nauczania teologii w kościelnych instytucjach szkolnictwa wyższego, która została podjęta podczas seminarium zorganizowanego przez Dykasterię ds. Kultury i Edukacji w Rzymie 6–7 maja 2024, pt. *Seminario di studio sull'insegnamento e il futuro della teologia*. Jak zaznacza uczestnik tego spotkania, ks. Wojciech Surmiak, głównym jego celem była odpowiedź na wyzwania stawiane we wprowadzeniu do Konstytucji apostolskiej *Veritatis gaudium* papieża Franciszka, aby „stało się widoczne w nadaniu studiom kościelnym cech tej mądrej i odważnej odnowy, jakiej wymaga przemiana misyjna Kościoła «wychodzącego». [...] Właśnie dlatego teologia musi towarzyszyć zachodzącym procesom kulturowym i społecznym”.

Zamieszczone w niniejszym tomie „Studiów Pastoralnych” recenzje i omówienia dotyczą następujących publikacji: Bazyli Degórski OSPPE, Marek Marczewski, Waldemar Rozynekowski, *Diakonat stały* (ks. Bogdan Biela); *Homo viator. Człowiek – duszpasterstwo – Kościół. Od pielgrzymki do ekologii*, red. Jerzy Brusilo (Bogdan Giemza SDS); bp Andrzej F. Dziuba, *Prymas – kanclerz – patron. Kardynał Stefan Wyszyński* (Bogdan Giemza SDS); Michał Wilkosz, *Chance oder Utopie? Jugendliche und Neuevangelisierung im Kontext der Situation der Kirche in Polen und in Deutschland. Untersuchungen bei polnischen und deutschen AbiturientInnen* (Bogdan Giemza SDS).

Dwudziesty zeszyt „Studiów Pastoralnych” zamykają dwa sprawozdania: z Kongresu Teologii Praktycznej pt. *Parafia jutra*, który odbył się w Licheniu od 18 do 21 września 2023 r. oraz z konferencji pt. *W poszukiwaniu dróg odnowy parafii. Odczytać na nowo fundamentalne sprawy Kościoła i człowieka i przetłumaczyć je na język parafialnej praktyki*, która miała miejsce w Gnieźnie 9 marca 2024 r.

Ks. Bogdan Biela